

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	475
Land:	Serbien
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Serbien 2010
Udgivet:	7. juli 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	25. august 2011

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Serbien 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Både rättssäkerhet och medvetandegrad om mänskliga rättigheter får i Serbien överlag beskrivas som låg med europeiska mått mätt. Totalitära instinkter som lever kvar från den jugoslaviska perioden bidrar till att flera grundläggande rättigheter är hotade i samhället. Samtidigt träder dagens Serbien in i ett allt mer intensivt EU-närmande, vilket ställer krav på respekten för demokratiska principer och mänskliga rättigheter. Klämd mellan sitt förflutna och sina EU-åtaganden lider dagens serbiska rättsstat av en slags schizofreni i vilken de flesta lagar finns på plats men i praktiken ej tillämpas på grund av brister i kompetens, kapacitet eller i ren politisk vilja.

Korruption är ett allvarligt samhällsproblem i Serbien. De myndigheter som ska bekämpa korruption saknar adekvata resurser och anses själva vara bland de mest korrupta. Tillämpningen av existerande lagar på området är bristfällig och reformer har genomgående varit tandlösa.

Under 2010 har Serbien fått skarp kritik för genomförandet av en omfattande rättsreform som bland annat lett till att en fjärdedel av landets domare och åklagare förlorat sina jobb. Processen har varit intransparent och inga tydliga kriterier

har etablerats vid besluten att inte omvälja hundratals domare och åklagare.

Det serbiska ombudsmannaämbetet är mycket aktivt i försvaret av mänskliga fri- och rättigheter. Ombudsmannens bristande självständighet från politiskt styre utgör dock ett problem. Liknande kritik har även framförts avseende andra serbiska övervakande myndigheter, vars självständighet bör värnas bättre.

Förhållandena på fängelserna förbättras över tiden men är fortfarande inte tillfredställande. Trängsel är bara ett, men det mest akuta problemet.

Brott begångna under 1990-talet kastar fortfarande en mörk skugga över det serbiska samhället. Problemen med uppfyllandet av de åtaganden som Serbien har i relation till den Internationella krigsförbrytartribunalen för f.d. Jugoslavien (ICTY) i Haag utgör ett avgörande hinder i Serbiens EU-närmande. Serbiens bristande samarbete med ICTY har framförallt visat sig genom att landet inte lämnat ut generalen Ratko Mladic till Haag.

Flera problem finns relaterade till pressfriheten. Mediamarknaden är starkt kontrollerad av staten och reglerande myndigheter anses stå under politiskt inflytande, vilket inskränker möjligheten att framföra kritik mot regeringen. Journalisternas utsatta position kompliceras även av oligarkernas stora ekonomiska makt och inflytande över media. Ett relaterat dilemma är bristande transparens i mediabolagens ägandestrukturer.

Vad gäller de politiska institutionerna har kritik framförts angående de politiska partiernas överdrivna makt. Parlamentsmandaten ägs av partierna och ej av de valda ledamöterna. Partierna kan efter ett val godtyckligt välja ut parlamentariker utan att följa de vallistor som presenteras inför valen.

Parlamentets utskott saknar dock inflytande och resurser. Parlamentets kontroll över säkerhetsstrukturerna är överlag svag.

Till skillnad från de flesta före detta kommunistländerna saknar Serbien en lag om restitution. Det finns cirka 130 000 registrerade ansökningar från personer som sökt restitution efter att deras egendom nationaliserades 1945.

Flera utsatta grupper finns som har svårt att få sina rättigheter tillgodosedda. Kvinnor i Serbien har att kämpa mot djupt rotade patriarkala strukturer i samhället, ett avgörande hinder för jämställdhet. Stereotypa uppfattningar gällande kvinnors och mäns roller underblåses av kyrkan och media. Konkreta problem finns, såsom att var tredje kvinna drabbas av våld i hemmet.

Serbiens romer behandlas som en andra klassens medborgare, är djupt diskriminerade och lever både i fattigdom och i ett tydligt utanförskap. Många saknar personliga dokument och har därmed svårt att få tillgång till de sociala myndigheternas stöd. Frågan prioriteras inte av de serbiska myndigheterna. Romska barn är särskilt utsatta och romska kvinnor kan sägas vara dubbelt diskriminerade.

Det serbiska samhället är djupt homofobt, vilket händelserna kring 2010 års Pride-parad i Belgrad i september bekräftade. Två av tre serber anser att

homosexualitet är en sjukdom. Den serbisk-ortodoxa kyrkan har uttalat sig starkt negativt om homosexuella i media utan rättsliga åtgärder. HBT-personer utsätts ofta för hot och våld.

Serbien är ett av de länder i Europa som hyser det största antalet flyktingar. Många av dessa är statslösa och avskärmade från grundläggande social omsorg. Återvändande av flyktingar i regionen går långsamt.

Trots vissa framsteg är de funktionshindrade i Serbien fortfarande diskriminerade, främst i arbetslivet och i tillgången till utbildning och hälsovård. Situationen för personer med mentala funktionshinder har inte förbättrats. Den serbiska institutionaliseringen av denna grupp hämmar integrationen i samhället.

Det finns ett stort antal oberoende organisationer som främjar mänskliga rättigheter, varav flera erhåller stöd från Sverige. Inhemska media sprider ofta en negativ bild av dessa organisationer såsom icke-patriotiska då de framför kritik mot det egna landet.

Sveriges utvecklingssamarbete med Serbien är främst inriktat på att stödja reformer som bidrar till EU-närmandet. Det gäller bland annat demokratisk samhällsstyrning, respekt för mänskliga rättigheter, jämställdhet, hållbar utveckling och miljö. Sverige är bland annat en ledande biståndsgivare beträffande jämställdhet och integration av den romska minoriteten.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Serbien har ratificerat följande centrala konventioner om mänskliga rättigheter;

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt

- Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*, samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter respektive om handel med barn och barnpornografi
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, samt det tillhörande protokollet om enskild klagorätt från 2006
- Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)*
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (*Europakonventionen*)

Rapporteringen till de olika konventionskommittéerna fungerar tillfredställande, även om Serbien ej helt respekterat tidtabellen. Under 2008 lämnade landet in en rapport till FN:s kommitté för medborgerliga och politiska rättigheter och 2009 en rapport till FN:s kommitté mot rasdiskriminering.

Under 2008 var Serbien föremål för FN:s periodiska utvärdering av mänskliga rättigheter i landet. Serbiens rapport till organisationen fick positiv respons för att den höll hög kvalitet och förberetts i samråd med det civila samhället.

Serbien ratificerade konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt tilläggsprotokollet under 2009. Landet har undertecknat, men fortfarande inte ratificerat, konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden. .

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt lag. Inga rapporter om systematiska övergrepp har förekommit på senare tid. Enligt det fakultativa protokollet till konventionen mot tortyr (CAT) ska en nationell förebyggande mekanism upprättas. Detta har ännu ej skett.

EU-kommissionen har kritiserat polisens häktningsförfarande och för avsaknaden av både interna och oberoende översynsmekanismer av detta.

Förhållandena på fängelserna har förbättrats sedan Milosevic-tiden men är fortfarande inte tillfredställande. Trängsel utgör ett övergripande problem; det finns idag cirka 11 000 personer i landets fängelser vars kapacitet uppgår till cirka 6 000 platser. Efter att flera protester genomförts mot detta antog regeringen i juli 2010 en strategi för att råda bot på problemen. Villkorliga domar och alternativa straffformer förekommer i princip inte. Korruption, drogmissbruk och bristande läkarvård på anstalterna är några av problemen. Få framsteg har noterats härvidlag under det senaste året.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades i Serbien under 2001 som en del av de jugoslaviska ansträngningarna att bli medlem i Europarådet. Serbien har ratificerat protokoll nr 6 till *Europakonventionen om dödsstraffets avskaffande i fredstid* samt protokoll nr 13 om dödsstraffets avskaffande under alla omständigheter – det vill säga även i krigstid.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Den serbiska grundlagen garanterar alla människors rätt till frihet och personlig säkerhet. Den frihetsberövades rätt till att omedelbart upplysas om varför man hålls kvar och vad man står anklagad för samt lagligheten av frihetsberövandet är i enlighet med internationell standard. Rörelsefriheten får betecknas som stor och passhandlingar kan erhållas utan andra problem än eventuella väntetider. I december 2009 avskaffade Schengenländerna sitt visumkrav för medborgare från Serbien.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättssäkerheten i Serbien kan överlag beskrivas som låg med europeiska mått mätt. Landets författningen från 2006 har blivit kritiserad på olika grunder bland annat av Venedigkommissionen. Författningen, n stadgar bl.a. att den har företräde framför internationell rätt. Antagandet av författningen föregicks inte av någon offentlig debatt och den folkomröstning som godkände den hösten 2006 har anklagats från flera håll för oegentligheter.

Den juridiska utbildningen i Serbien avviker från internationell standard. Det ingår inga obligatoriska kurser om mänskliga rättigheter i juristutbildningen. Flera enskilda organisationer är dock aktiva inom ramen för utbildning av jurister, åklagare och domare i frågor gällande mänskliga rättigheter varför situationen långsamt förbättras.

Rättstrygghet råder i stort sett, men lagstiftning och budgetmedel som säkerställer ett effektivt system för rättshjälp saknas.

Den 1 januari 2010 trädde en omfattande *rättsreform* ikraft. Detta efter att Serbien fått kritik från bland annat EU-kommissionen och OSSE för ett illa fungerande och korrupt rättsväsende. I det nya systemet har antalet domstolar reducerats med syfte att begränsa utrymmet för korruption på ett lokalt plan. Samtliga domare och åklagare har fått återansöka anställning och endast tre fjärdedelar har blivit återvalda. Omkring 600 domare och 180 åklagare har därmed förlorat sina arbeten. Processen har varit intransparent då inga individuella motiveringar har givits och inga tydliga kriterier har etablerats vid besluten att inte omvälja domare och åklagare. Regeringskritikerna menar att det handlar om en utrensning som följer tydliga partilinjer och även OSSE har uttryckt oro för detta.

Både OSSE och EU-kommissionen har kritiserat genomförandet av reformen och bland annat rekommenderat att individuella motiveringar skall ges till de domare och åklagare som inte blivit omvalda. Högsta domstolen har hittills dömt i ett av de 800 överklagade fallen med utgången att ett individuellt motiverat beslut måste ges. Flera av de domare som inte blev återvalda har klagat till Europadomstolen. De menar att återvalsprocessen strider mot artikel 6 i Europakonventionen; rätt till en rättvis rättegång.

Den stora eftersläpningen i domstolarnas arbete har förvärrats än mer av genomförandet av rättsreformen.

Korruption är ett allvarligt samhällsproblem i Serbien, vilket bland annat EU-kommissionen påpekar i sin översynsrapport i november 2010. I januari 2010 etablerades en ny myndighet, en anti-korruptionsbyrå, och sedan tidigare finns även ett så kallat anti-korruptionsråd som ger råd till regeringen och bidrar till medvetenhet i samhället om detta problem. EU-kommissionen påpekar dock att framstegen under 2010 med att lagföra korruptionsbrott har varit få, samt att myndigheterna som ska bekämpa korruption saknar adekvata resurser. Tillämpningen av existerande lagar på området är bristfällig.

Enligt *Transparency International* har regeringens åtgärder mot korruptionen hittills ej gett resultat. Serbiens så kallade perceptionsranking har sedan 2009 ej förbättrats. Landet ligger på 78:e plats och definieras som ett land med allvarliga problem. Enligt en undersökning beställd av FN:s utvecklingsprogram (UNDP), som publicerades i mars 2010, har problemet med mutor i samhället förvärrats sedan 2009. Serberna anser enligt undersökningen att politiska partier är den institution som är mest korrupt, följt av domare, hälsosektorn, advokater samt regeringen. Att de institutioner som har som uppgift att bekämpa korruptionen anses mest korrupta måste ses som särskilt allvarligt.

EU-kommissionen har även understrukt att lagstiftningen avseende partifinansiering har allvarliga brister. Andra områden som EU-kommissionen kritiserar för brist på transparens och översyn är offentlig upphandling samt privatisering.

Ett serbiskt allmänt *ombudsmannaämbete* finns sedan 2007 och hade hösten 2010 65 anställda. Ombudsmannen ska fokusera på frågor om jämlikhet mellan könen, barns rättigheter, minoriteters rättigheter samt funktionshindrades rätt. Både den nationella ombudsmannen och provinsen Vojvodinas motsvarighet är mycket aktiva. De flesta anmälningar avser domstolarnas arbete och främst långa väntetider i rättsprocesser.

Ombudsmannen upprättar årligen en verksamhetsrapport som formellt ska godtas av parlamentet. Om rapporterna ej godkänns har parlamentet rätt att avskeda innehavaren av ombudsmannaämbetet. Denna brist på genuin självständighet har kritiserats av bland annat EU-kommissionen. Motsvarande kritik har även framförts avseende andra serbiska övervakande myndigheter, vars självständighet bör värnas bättre, enligt EU-kommissionen.

Straffbarhetsåldern för barn är 14 år. Barn mellan 14 och 16 år döms dock aldrig till fängelse utan till vård. Även barn mellan 16 och 18 år ska dömas till vård, men vid allvarliga brott kan undantagsvis fängelse utdömas.

7. Straffrihet

Brott begångna under 1990-talets krig kastar fortfarande en mörk skugga över det serbiska samhället. Problemen med uppfyllandet av de åtaganden som Serbien har i relation till *den Internationella krigsförbrytartribunalen för f.d. Jugoslavien (ICTY)* i Haag utgör ett avgörande hinder i Serbiens EU-närmande.

I februari 2007 föll domen från *Internationella domstolen (ICJ)* i målet mellan Bosnien och Hercegovina och Serbien (såsom legal efterträdare), i vilket Bosnien stämt Serbien för folkmord under 1990-talets krig. Enligt ICJ utgjorde massakern i Srebrenica folkmord, och Serbien bröt mot sina förpliktelser enligt 1948 års folkmordskonvention "to prevent and to punish for acts of genocide". Skyldigheten att straffa har man framförallt brutit mot genom att man underlåtit att lämna ut generalen Ratko Mladic till ICTY, trots att man enligt domstolens bedömning haft uppenbar möjlighet att leva upp till denna skyldighet.

I juli 2008 greps och utlämnades Radovan Karadzic, som varit åtalad vid ICTY sedan 1995. Det är framförallt Serbiens bristande ansträngningar att gripa två av ICTY åtalade personer, Ratko Mladic och Goran Hadzic, som idag utgör ett problem. Från serbiskt håll har man länge hävdats att man inte har någon

information om var de båda befinner sig. Mätningar visar att en majoritet av den serbiska befolkningen anser att det *inte* ligger i Serbiens intresse att lämna ut Mladic till ICTY n. En majoritet anser dock att han bör ställas inför rätta.

I sin senaste publicerade rapport om Serbiens samarbete med ICTY påpekar dess chefsåklagare i december 2010 att de serbiska myndigheterna trots sin uttryckta vilja att intensifiera jakten på de två åtalade, inte har uppnått några resultat därvidlag.

EU-kommissionen kritiserade i november 2010 Serbiens långsamma lagföring av misstänkta krigsförbrytare. Ett tjugotal sådana rättsprocesser mot drygt hundra personer pågår.

Det regionala samarbetet i frågan om lagföring av krigsförbrytare har förbättrats på senare tid. Detta gäller framförallt serbiskt samarbete med Kroatien och med EULEX i Kosovo, medan samarbetet med Bosnien och Hercegovina är mer problematiskt. Ett samarbets- och utlämningsavtal med Montenegro skrevs under hösten 2010, vilket även omfattar krigsförbrytelser.

Ett relaterat problem är att enskilda organisationer och journalister, som framför kritik mot det egna landet för brott mot mänskliga rättigheterna, ofta är föremål för hot och våld. I flera fall har förövarna antingen ej identifierats eller fått lindriga straff.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Förenings-, församlings- och religionsfrihet garanteras i författningen, liksom yttrande- och tryckfrihet. Såsom en kvarleva från ugoslavientiden kvarstår vissa problem avseende statligt inflytande över media och i förlängningen yttrandefriheten. Bland annat OSSE har kritiserat mediamarknaden för att vara överdrivet kontrollerad av staten, bland annat genom snedvridande subventioner till statliga mediabolag. Reglerande myndigheter kan ej anses vara fria från påverkan från parlamentet, vilket inskränker möjligheten att framföra stark mediakritik mot regeringen.

OSSE har kritiserat journalisters utsatta position i samhället samt att dessa är föremål för ekonomiska påtryckningar liksom för hot och fysiskt våld. EU-kommissionen har kritiserat myndigheter och rättssystemet för att inte vidta tillräckliga åtgärder för att lagföra förövarna. Problem med att uttrycka sig fritt som journalist är större i mindre orter.

Under 2000-talet har personer med stor makt inom näringslivet börjat få alltmer inflytande över media via ägande och i egenskap av annonsörer.

Relaterat till detta är att ägandestrukturerna i mediabolagen är intransparenta liksom ägandekoncentrationen.

På *Reportrar utan gränser*s rankning av pressfriheten i världen rankas Serbien år 2010 på 85 plats, bland 178 länder. Serbiens ranking försämrades med 23 platser sedan 2009.

I juli 2010 förkastade Högsta domstolen parlamentets ändringar från 2009 till lagen om offentlig information såsom författningsvidriga. Ändringarna introducerar begränsningar i rätten att etablera mediabolag samt höga böter för förtal, vilket strider mot den yttrandefrihet som slås fast i författningen och riskerar leda till självcensur.

Religionsfrihet råder formellt, men den serbisk-ortodoxa kyrkans dominerande ställning i samhället leder de facto till diskriminering. *Kyrkolagen* från 2006 favoriserar den serbisk-ortodoxa kyrkan genom att göra skillnad mellan trossamfund och traditionella kyrkor, där de senare bland annat får skatteförmåner och andra privilegier. Detta missförhållande har varit föremål för kritik från ombudsmannen. Trots att kyrka och stat i författningen är separerade fungerar serbisk-ortodoxa kyrkan *de facto* såsom statskyrka som finansieras och administreras av religionsministeriet.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Serbien är en parlamentarisk demokrati, i vilken samtliga medborgare över 18 år har rätt att rösta i fria val. De politiska institutionerna regleras i författningen från 2006, som tillkom efter att statsunionen med Montenegro upplöstes.

Parlamentet, med sammanlagt 250 platser, väljs vart fjärde år. I maj 2008 hölls parlamentsval i Serbien och valdeltagandet var cirka 61 procent. Efter långa förhandlingar bildades en koalitionsregering med Demokratiska partiet (DS) såsom dominerande parti. Regeringen har idag 129 mandat.

Enligt lag ska kandidaterna i varje vallista utgöras av minst 30 procent av det underrepresenterade könet. Det finns dock ingen skyldighet att behålla en viss andel kvinnor när mandaten slutligen fördelas. Dagens parlament består till 22 procent av kvinnor.

För partier som representerar nationella minoriteter gäller inte samma femprocentsspärr till parlamentet som för övriga partier. Totalt innehar nationella minoritetspartier idag 11 mandat i parlamentet.

EU-kommissionen har kritiserat lagstiftning avseende det serbiska parlamentet då mandaten ägs av partierna och ej av de valda ledamöterna; samt för att

partierna efter valet godtyckligt kan välja ut parlamentariker utan att följa de vallistor som presenteras inför valen. Partierna kan i praktiken även avsätta sina parlamentariker genom systemet med *in blanco* uppsägningar.

EU-kritik har även framförts för att övervakande myndigheter inte är självständiga utan föremål för parlamentskontroll samt att de saknar adekvata resurser.

Vad gäller parlamentets kontroll över säkerhetsstrukturerna (militär, polis samt säkerhetstjänster) är problemet istället att kontrollen är alltför svag. Parlamentets utskott saknar inflytande och resurser, vilket kritiserats av EU-kommissionen.

Presidenten är statschef och överbefälhavare samt ger förslag till parlamentet på kandidater till regeringschef och en rad andra ämbetsinnehavare. Presidenten väljs vart femte år i direkta val och kan högst sitta två mandatperioder. Nuvarande president Boris Tadic valdes i februari 2008.

Serbiens ansökte i december 2008 om medlemskap i EU. Sedan februari 2010 är ett Stabiliserings- och Associeringsavtal (SAA) ikraft mellan Serbien och EU. Under 2011 ska Europeiska rådet ta ställning till huruvida Serbien ska tillerkännas kandidatlandsstatus. Ett uttalat krav är huruvida Serbien anses samarbeta fullt ut med ICTY.

Kosovo är folkrättsligt alltjämt en del av Serbien. Detta fastslås också i den serbiska författningen. Provinsen står under särskild förvaltning enligt FN:s säkerhetsrådsresolution 1244 från juni 2001. *Internationella domstolen (ICJ)* i Haag fastslog i ett yttrande i juli 2010 att Kosovos ensidiga självständighetsförklaring i februari 2008 ej stred mot folkrätten eller mot FN:s säkerhetsrådsresolution 1244. I december 2010 hade 72 länder erkänt Kosovos självständighet, däribland 22 av EU:s medlemsländer. Bristen på en enhetlig EU-linje komplicerar EU:s relationer med både Serbien och Kosovo. Sverige erkände våren 2008 Kosovos självständighet.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Landets konstitution garanterar rätten till arbete och fritt val av arbete. Serbien har ratificerat de centrala internationella arbetsrättskonventionerna;

- Förbud mot tvångsarbete (nummer 29 och 105)
- Förbud mot barnarbete (nummer 138 och 182)
- Icke-diskriminering i arbetslivet (nummer 100 och 111)

– Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (nummer 87 och 98)

Under 2009 har Serbien även ratificerat Europarådets reviderade sociala stadga som relaterar till åtagande och efterlevnad av ekonomiska, sociala och arbetsrättsliga rättigheter.

En *arbetsmarknadslag* reglerar arbetstagarnas rättigheter och arbetsgivarnas skyldigheter. Lagen har flera föreskrifter som ska förhindra att vissa kategorier av arbetstagare sägs upp, såsom gravida och föräldralediga kvinnor. Lagen omnämner också diskriminering i arbetslivet där bland annat sexuella trakasserier förbjuds. Anti-diskrimineringslagen från 2009 förbjuder uttryckligen arbetsrelaterad diskriminering.

Den officiella arbetslösheten i Serbien är cirka 20 procent, men den är betydligt högre i de ekonomiskt eftersatta östra och södra delarna av landet. Till arbetslöshetssiffran tillkommer en dold arbetslöshet bland annat genom att krisdrabbade företag ställt in lönebetalningarna. Ett stort problem är ungdomsarbetslösheten (15-24 år) som ligger på cirka 46 procent. Cirka 80 procent av landets romer är arbetslösa.

Arbetsveckan är 40 timmar. Genomsnittslönen uppgick i december 2010 till cirka 320 euro per månad. Arbetstagare, med undantag av domare, åklagare, militär och polis, har enligt konstitutionen rätt att fritt ansluta sig till och bilda fackföreningar.

Serbien saknar en lag om restitution. Det finns cirka 130 000 registrerade ansökningar från personer som sökt restitution efter att deras egendom nationaliserades efter andra världskriget. EU-kommissionen har kritiserat regeringen för passivitet på detta område. Under 2010 har regeringen etablerat en restitutionsfond och utlovat en ny lag som dock dröjer. Att tillgodose alla krav innebär framförallt en mycket kostsam process.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälso- och sjukvårdssektorn lider fortfarande av den allmänna ekonomiska nedgången. En ny lag om allmän hälsovård antogs under 2009. Tillgången till subventionerad hälso- och sjukvård är begränsad. Samtidigt finns det gott om privatkliniker för dem som har råd. Sjukvård kan för vissa marginaliserade samhällsgrupper, såsom internflyktingar och romer, vara svår att nå.

Drygt sex procent av BNP spenderas på hälsovård men sjunker som konsekvens av Serbiens IMF-åtaganden avseende offentliga utgifter. Dessa har inneburit nedskärningar inom vårdsektorn inklusive neddragningar av anställda.

Mutor till läkare förekommer i hälsovårdssystemet. Undersökningar visar att hälso- och sjukvårdssektorn är en av de mest korrupta samhällssektorerna och en av fem serber medger att de betalt mutor inom hälsosektorn. Trots att regeringen försökt stävja korruptionen genom att anmäla och väcka åtal mot läkare som kräver mutor är den ett förekommande problem.

Cirka 33 procent av den serbiska befolkningen röker. Nationella kampanjer har genomförts som upplyser bland annat om konsekvenserna av rökning och alkoholkonsumtion. Under 2010 antogs en lag om skydd mot exponering av tobaksrök på arbets- och allmänna platser.

Genomsnittlig livslängd är 74 år medan spädbarnsdödligheten uppgår till cirka sju promille.

Landet har stora miljöproblem i form av industriell nedsmutsning och luft- och vattenföroreningar. I vissa områden på landsbygden har bristande tillgång till rent dricksvatten lett till spridning av sjukdomar. Avfallshanteringen i landet är undermålig. En ny miljölagstiftning antogs under 2009, men bland annat. EU-kommissionen har kritiserat dess tillämpning.

12. Rätten till utbildning

Skolgången är obligatorisk och kostnadsfri upp till 15 års ålder. I praktiken måste alla skolbarn köpa skolböcker. Omkring 18 procent av befolkningen har inte slutfört grundskolan. Cirka tre procent är analfabeter, det rör sig främst om äldre personer i sydöstra Serbien. Cirka tre procent av BNP (2010) går till utbildning. Begränsade investeringar har gjorts i skolsystemets infrastruktur.

Alla medborgare har lika rätt till studier på hög nivå. Högre utbildning är inte kostnadsfri. Staten bereder kostnadsfri utbildning för studenter med goda studieresultat.

En ny *skollag* antogs 2009. Tillsättningen av det nationella utbildningsrådet, som omnämns i den nya lagen, har varit ifrågasatt då en medlem ska utses från den serbisk-ortodoxa kyrkan och en annan från ett religiöst samfund. Lagen tillåter att privata personer finansierar grundskoleverksamhet.

Mellan 35 och 60 procent av romska barn uppskattas ej gå i skola och andelen som inte slutför grundskolan överstiger 60 procent. Många romer lever i landet ofta oregistrerade och utan personliga dokument, vilket försvårar skolgång. Under 2009 vidtogs statliga åtgärder avsedda att öka romers deltagande i utbildning bland annat genom stipendier till elever från utsatta familjer.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Enligt UNDP:s *Human Development Index* rankades Serbien 2009 på 60:e plats av 169 länder.

Under en tjugoårsperiod av konflikter och ekonomisk stagnation har en huvuddel av Serbiens befolkning drabbats av en allmän försämring i levnadsstandard. Klyftan mellan rika och fattiga ökar. Landet präglas också av ojämn utveckling, där den södra delen är fattigare än den norra. I den statliga budgeten för 2009 avsattes tolv procent till den sociala sektorn.

Som konsekvens av den finansiella krisen och den allmänna nedgången i ekonomin 2008-2009 har fattigdomen i Serbien ökat. Sju procent av befolkningen lever under fattigdomsgränsen med en månadsinkomst under 80 euro. De äldre (65+) är en utsatt grupp. En genomsnittspension uppgår till cirka 180 euro. Regeringen höjde under 2009 socialbidragen till de mest utsatta grupperna, såsom flyktingar, barn och äldre, vilka drabbats hårt av den ekonomiska krisen.

Utsatta grupper såsom flyktingar och romer lever ofta i osanitära och undermåliga bostäder. Enligt *Amnesty International* finns det cirka 600 romska bosättningar i Serbien, varav 70 procent enligt serbisk lag är olagliga och dessutom saknar grundläggande infrastruktur såsom tillgång till rent vatten. Personer i dessa bosättningar saknar ofta identitetshandlingar och därmed sociala förmåner.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERN

14. Kvinnors rättigheter

Serbien har undertecknat och ratificerat FN-konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor. I december 2009 antog parlamentet en jämställdhetslag som syftar till att förebygga könsdiskriminering.

I februari 2009 antog parlamentet en så kallad *National Strategy for Improving the Position of Woman and Enhancing Gender Equality* för perioden 2009 - 2015. Strategin identifierar sex prioriterade områden; beslutsfattande, kvinnors ekonomiska status, hälso- och sjukvård, utbildning, våld mot kvinnor och jämställdhet i media.

Våld mot kvinnor i hemmet är sedan 2003 en straffbar gärning. Då denna lagstiftning visat sig vara relativt verkningslös höjdes under hösten 2009 maxstraffen för ett antal relaterade brott. Enligt en undersökning under 2010 av *Victimological Society of Serbia* har var tredje kvinna i landet blivit utsatt för våld (i de flesta fallen av make eller partner). Trots detta anmäler endast omkring 20 procent av offren detta till sociala myndigheter. Det finns ett flertal

telefonlinjer och kvinnojourer som drivs av ideella organisationer, dit utsatta kvinnor kan vända sig.

Trots lagändringar utgör djupt rotade patriarkala strukturerna i samhället ett hinder för jämställdhet. Stereotypa uppfattningar gällande kvinnors och mäns roller underblåses av kyrkan och media. Problemen är större på landsbygden och i mindre städer.

Kvinnor utgör 22 procent av parlamentets ledamöter. Tre fjärdedelar av lärarna och två av tre domare är kvinnor. Dock är andelen kvinnor på höga beslutsfattande poster låg och endast 14 procent av ledamöterna i bolagsstyrelser är kvinnor. Kvinnors löner är i snitt 16 procent lägre än mäns och pensionerna är 20 procent lägre.

Romska kvinnor lever ofta under mycket svåra förhållanden och är dubbelt diskriminerade, både på grund av sitt kön och sin etniska tillhörighet. En ytterst liten del av de romska kvinnorna fullgör sin utbildning och många gifter sig i tidig ålder. Serbisk lag tillåter giftermål från 18 års ålder men trots detta blir många romska flickor bortgifta i tidiga tonåren.

Människohandel, i synnerhet sexuell exploatering av kvinnor, är ett problem. Serbien är framförallt ett transitland, men även ursprungs- och destinationsland. År 2009 ratificerade landet *Europarådets konvention om bekämpande av människohandel* och antog även en nationell handlingsplan. I samband med detta höjdes maximistrafiken för en rad relaterade brott. Inga avgörande förändringar har dock skett i tillämpningen och för utsatta kvinnors skydd. Rättsapparaten handskas långsamt med fallen. Domare och åklagare har ofta inte de kunskaper som krävs. Antalet förövare som åtalas är litet.

15. Barnets rättigheter

Barnkonventionen samt de två tillhörande protokollen är införlivade i nationell lagstiftning. I juli 2010 ratificerade Serbien *Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp*.

Enligt författningen är myndighetsåldern 18 år. Sedan 2005 finns en familjelag som definierar barnets rättigheter samt reglerar förhållandet mellan barn och förälder, definierar moder- och faderskap och fastslår föräldrars ansvar för barnet.

Något förbud mot barnaga finns ej. Våld mot barn förekommer och har inte minskat de senaste åren. Romska barn är särskilt utsatta då de har begränsad tillgång till de sociala myndigheternas stöd.

Antalet fattiga barn utgör alltså ett problem. Fattigdom ökar risken för barn att falla offer för människohandel och sexuell exploatering. Påtvingat tiggande är ett problem bland romska barn.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

De största minoritetsgrupperna i Serbien är ungrare, bosnjaker (muslimska slaver), romer, kroater och albaner. Provinsen Vojvodina i norra Serbien är den mest etniskt blandade regionen i Europa med mer än tjugo olika etniska folkgrupper.

Serbien har ratificerat de viktigaste internationella rättsakterna som garanterar minoriteters rättigheter och friheter, inkluderat *Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter*. I mars 2009 påpekade konventionskommittén att den praktiska tillämpningen av minoriteters rättigheter är otillräcklig och att myndigheterna inte gör tillräckligt för att integrera landets minoriteter i samhället.

Minoriteter skyddas genom särskilda bestämmelser i författningen, men det saknas en specifik lag om skydd av nationella minoriteter. I författningen har endast serbiska ställning som officiellt språk medan formuleringen om minoritetsspråkens användning inte är bindande. Anti-diskrimineringslagen från 2009 bidrar dock till att skyddet för minoriteter har stärkts. Bland annat har en *jämlikhetskommissionär* utsetts, hos vilken personer som anser sig diskriminerade kan klaga. Kommissionärens avgöranden är dock inte bindande för myndigheterna.

I augusti 2009 antogs *lagen om nationella råd för nationella minoriteter*, vilken stadgar visst självstyre inom områdena språk, utbildning, information och kultur. I juni 2010 hölls de första valen till de nitton olika minoritetsråden. Utgången i valet till det bosnjakiska minoritetsrådet blev omtvistat och regeringen har kritiserats för otillbörlig inblandning i konstituerandet av ett nytt råd. På grund av motsättningarna är detta därför ej operativt.

Enligt UNHCR lever idag mellan 180 000 till 800 000 romer i Serbien. Siffrorna är osäkra då en stor andel av de romer som lever i landet saknar dokument som kan styrka medborgarskap. De serbiska romerna är inte en homogen grupp när det gäller levnadsstandard. Vissa lever i djup fattigdom medan andra har det relativt gott ställt. Romer som lever i misär har oftast själva bristande kunskap om sina egna rättigheter.

Romer som grupp behandlas dock ofta som andra klassens medborgare och lever i ett tydligt utanförskap. De är särskilt diskriminerade inom områdena för utbildning, hälso- och sjukvård och arbetsmarknad. Endast fem procent av

romerna har ett permanent jobb och gruppen har överlag bristande tillgång till de sociala myndigheternas stöd. Situationen är särskilt svår för de romer som är internflyktingar (från bland annat Kosovo) och saknar personliga dokument. Utan identitetshandlingar nekas de tillgång till en rad olika rättigheter, såsom hälso- och sjukvård.

Den serbiska regeringen har antagit en handlingsplan för förbättring av romernas ekonomiska och sociala villkor under perioden 2005-2015, inom ramen för det regionala initiativet *The Decade of Roma Inclusion*. Enligt den serbiske *Ombudsmannen* har dock i praktiken få framsteg gjorts gällande romers levnadsvillkor. Frågan prioriteras inte av de serbiska myndigheterna.

Den statliga televisionen erbjuder ingen information på minoritetsspråk trots att en sådan skyldighet föreskrivs i en särskild *televisionslag*. I Vojvodina, med en stor ungersk minoritet, finns tillgång till skriftlig och elektronisk media på ungerska. Flera *privata* radio- och tv-stationer, som sänder på romani, finns att tillgå för den romska befolkningen.

I Sandzak-regionen i sydvästra Serbien finns en betydande bosnjakisk minoritet. Vissa bosnjakiska politiker har kritiserat regeringen för diskriminering av bosnjakerna i Sandzak. Spänningarna är dock störst *inom* den bosnjakiska minoriteten än gentemot etniska serber. Den svåra ekonomiska situationen i regionen anses allmänt vara en huvudanledning till förekommande missnöje och spänningar. En liknande situation råder i det fattiga södra Serbien (Presevo-dalen) dit den albanska minoriteten är koncentrerad.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Sexuell läggning finns inte med bland de otillåtna grunder för diskriminering som listas i författningen. Anti-diskrimineringslagen från 2009 är dock ett steg framåt, då den uttryckligen förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning.

I oktober 2010 hölls en Pride-parad i centrala Belgrad i syfte att främja HBT-personers rättigheter. Paraden omfattade cirka 1 000 deltagare och genomfördes i centrala Belgrad. Senast en sådan manifestation anordnades var 2001 och slutade då i våldsamma angrepp på deltagarna från extremnationalistiska grupper. Paraden 2010 attackerades av cirka sex tusen våldsamma ungdomar men skyddades av ett stort polisuppbåd. Hundratals skadades, dock inga paraddeltagare. Ultranationalistiska grupper ansågs ligga bakom våldsamheterna.

Händelserna kring 2010 års Pride-parad bekräftar å ena sidan regeringens vilja att försvara HBT-personers rättigheter, å andra sidan finns utan tvivel en djup homofobi i samhället. Enligt en undersökning av den lokala organisationen *Gay*

Straight Alliance år 2010 anser 67 procent av serberna att homosexualitet är en sjukdom. Endast fjorton procent anser att homosexuella ska ha rätt att gifta sig.

Företrädare för den serbiska ortodoxa kyrkan och för olika ultranationalistiska grupper har uttalat sig starkt negativt om homosexuella i media utan rättsliga åtgärder. HBT-personer utsätts ofta för hot och våld. *Gay Straight Alliance* menar dock att myndigheternas bemötande förbättrats under de senaste två åren och att den institutionella diskrimineringen minskat avsevärt.

18. Flyktingars rättigheter

Serbien är ett av de länder i Europa som hyser det största antalet flyktingar och internflyktingar. Då Serbien inte har erkänt Kosovos självständighet definieras fortfarande flyktingar därifrån som internflyktingar. Siffror från UNHCR visar att det finns 86 000 registrerade flyktingar i landet, till största delen från Kroatien och Bosnien-Hercegovina samt omkring 210 000 flyktingar från Kosovo (siffran är mycket osäker då ingen registrering skett sedan år 2000).

Serbien har ratificerat en rad internationella konventioner som direkt eller indirekt har betydelse för asylfrågan. Viktigast är *flyktingkonventionen* från 1951 samt det tillhörande protokollet från 1967, vilka ratificerades 2001.

I april 2008 trädde en *asyl*lag i kraft som ett första steg i att bygga upp ett nationellt asylsystem. Lagen har fått kritik för att innehålla stora brister. År 2008 öppnades ett asylcenter med plats för 90 asylsökande. EU-kommissionen riktade hösten 2010 kritik mot gränspolisens bristande förmåga att ta emot och hantera asylsökande. Den politiska tvekan att behandla asylfrågan har delvis att göra med att få människor söker asyl. Under perioden oktober 2009-augusti 2010 registrerades 114 asylsökande i landet.

Internflyktingar har enligt lag samma sociala rättigheter som resten av befolkningen (såsom rätt till fri hälso- och sjukvård samt fri skolgång) i den kommun där de är registrerade, men på grund av att många saknar erforderliga dokument är ett stort antal internflyktingar helt avskärmade från grundläggande social omsorg. Enligt UNCHR:s uppskattning finns det omkring 17 000 sådana dokumentlösa flyktingar i Serbien.

Flyktingar är tydligt överrepresenterade bland de fattiga. Några av de största problemen relaterat till flyktingar är arbetslöshet, våld i hemmet och människohandel avseende kvinnor och barn. Återvändande, beträffande såväl internflyktingar som flyktingar från regionen, går långsamt och man bedömer att majoriteten inte avser att återvända till sin ursprungliga hemvist.

Ett återtagandavtal skrevs i september 2007 under mellan Schengenländerna och Serbien. I december 2009 avskaffades visumkravet för serbiska medborgare till Schengenområdet. Det senare beslutet fick som konsekvens att vissa västeuropeiska länder, främst Sverige, fick en ökad tillströmning av asylsökanden från Serbien under 2010.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Serbien har en lag om förhindrande av diskriminering av funktionshindrade. Denna föreskriver böter för den som diskriminerar personer med speciella behov genom att de inte på samma villkor som andra får tillträde till daghem, skolor eller universitet, ta anställning eller använda allmänna kommunikationsmedel. Vissa brister i denna lag har korrigerats genom antidiskrimineringslagen från 2009. Denna underlättar för funktionshindrade att försvara sina rättigheter i domstol.

Under 2009 ratificerade Serbien *konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* samt det tillhörande protokollet om enskild klagorätt. Konventionen ger inte några nya rättigheter till personer med funktionsnedsättningar som inte redan är lagstadgad, men bidrar till ett effektivare system för kontroll av efterlevnad.

Trots vissa framsteg är de funktionshindrade i Serbien fortfarande diskriminerade, främst i arbetslivet och i tillgången till utbildning och hälsovård. Situationen för barn och vuxna med mentala funktionshinder har inte förbättrats. Institutionalisering är vanligt förekommande och bidrar till begränsad tillgång till utbildning, sysselsättning och integration i samhället.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett stort antal oberoende organisationer för mänskliga rättigheter, varav flera erhåller stöd från Sverige. De viktigaste är *Civil Rights Defenders*, *Humanitarian Law Center* samt *Belgrade Center for Human Rights*. De har relativt god tillgång till beslutsfattarnas uppmärksamhet.

Enskilda organisationer är starkt engagerade i grundläggande utbildning i mänskliga rättigheter och försöker genom olika projekt öka medvetandet i samhället i dessa frågor. Ett flertal organisationer har fört upp problematiken med strafffrihet i samband med brott begångna under de olika konflikterna i före detta Jugoslavien.

Inhemska media sprider ofta en negativ bild av människorättsorganisationer såsom icke-patriotiska då de framför kritik mot det egna landet, dess regering och myndigheter.

Antalet företrädare för människorättsorganisationer som angripits via medier ökade i samband med 2010 års Pride-parad. Myndigheternas ansträngningar att ställa de ansvariga till svars är överlag bristfälliga och ineffektiva.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN-organ som finns på plats i Serbien är bland annat UNDP, UNHCR, UNICEF och ILO. OSSE:s *mission i Serbien* är etablerades i början av 2000-talet och genomför omfattande aktiviteter inom området för mänskliga rättigheter. Även *Europarådet* har sedan 2001 kontor i Belgrad. De internationella aktörerna utövar ett betydande inflytande på myndigheterna i Serbien.

Sveriges utvecklingssamarbete med Serbien är främst inriktat på att stödja reformer som bidrar till landets EU-närmande. De huvudsakliga områdena är demokratisk samhällsstyrning, respekt för mänskliga rättigheter, jämställdhet, hållbar utveckling och miljö. Sverige bidrar bland annat till reformarbete inom säkerhetssektorn och inom den serbiska förvaltningen på central nivå.

Sverige är en ledande biståndsgivare beträffande jämställdhet och integration av den romska minoriteten, genom kapacitetsuppbyggnad i Socialministeriet och Ministeriet för Mänskliga och minoritetsrättigheter.

Ett omfattande stöd ges till enskilda organisationer såsom *Kvinna till Kvinna* som stärkt kvinnorörelserna i landet. De har bidragit till att kvinnornas situation förbättrats i flera kommuner beträffande påverkan, hälsa och skydd mot kvinnovåld, ökat kvinnors deltagande i politiken.

Civil Rights Defenders har stärkt kapaciteten och förtroendet för organisationer som verkar för mänskliga rättigheter och har stött oberoende media samt verkar för säkerhet för och professionalism hos journalister. De har även agerat för att personer som förlorat egendom eller medborgarskap eller som utsatts för våld och diskriminering kunnat få rättshjälp.

Olof Palmes Internationella Center har bidragit till en förbättrad dialog samt ökat förtroende mellan lokala myndigheter och enskilda organisationer samt ökat politiskt engagemang inom det civila samhället. De ger även stöd till ökad demokrati inom fackföreningsrörelser. Totalt omfattar det svenska stödet till

mänskliga rättigheter, jämställdhet och integration av romer cirka 30 miljoner kronor per år.